

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

побутової, професійно-трудової, дозвіллево-творчої, соціально-правової та громадянської, морально-естетичної, фізичної та психічної). Відповідно до інтересів та схильностей сироти залучаються до участі в гуртках і спортивних секціях. Обов'язкове представництво курсантів із числа сиріт і в органах студентського самоврядування. Це дає можливість оперативно та ефективно вирішувати проблеми, що виникають на початковому етапі навчання.

Актуальним завданням сучасної вищої освіти є забезпечення всебічного розвитку студентів-сиріт у процесі професійної підготовки, створення умов для їх повноцінного розвитку, реалізації природного потенціалу, збагачення їх соціального досвіду та успішної адаптації в суспільстві. У Херсонській державній морській академії це завдання реалізується всіма учасниками навчально-виховного процесу на основі діагностичних даних, отриманих практичним психологом. Ці дані є основою побудови індивідуального освітнього маршруту, визначення доцільних форм і методів роботи, здійснення індивідуального підходу в навчальній діяльності.

Критеріями адаптації курсантів сиріт в освітньому середовищі Академії є: успішність навчальної діяльності; емоційне благополуччя; сформованість особистісних якостей, що допомагають досягти успіхів у навчанні та професійній діяльності.

Темченко С.М.*

ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДОШКІЛЬНИКІВ ЯК СКЛАДОВОЇ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті висвітлено завдання, зміст і шляхи формування й розвитку художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку як складової їхньої духовної культури.

Художньо-естетична культура є складовою частиною духовної культури, яка сприяє формуванню всебічно гармонійно розвинутої творчої особистості. Духовність людини пов'язана із загальнолюдськими істинами добра, любові, краси. Збагачувати духовність дітей необхідно від самого народження, використовуючи різноманітні духовні чинники існування людської цивілізації: мораль, етику, естетику.

Мудрий педагог Софія Русова зазначала: «Найбільший скарб у кожного народу – його діти» [3, с. 304].

У Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні зазначено, що сфера життєдіяльності «Люди» формує соціальну компетентність: навички соціальної поведінки, свідоме ставлення до себе як до рівної з іншими людьми особистості, інтерес до людей та спілкування з ними, готовність сприймати

---

* © Темченко С.М.

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

соціальний досвід, співпереживання, співчуття, бажання пізнавати людей, робити добрі вчинки [1].

У наш час проблема формування художньо-естетичної культури, розвитку особистості та становлення духовності – одна з найголовніших у дошкільній освіті, яка досить повно розроблена у працях багатьох психологів та педагогів: Д. М. Джоли, Д. О. Леонтєва, Б. Т. Лихачова, О. О. Мелік-Пашаєва, Б. М. Неменського та інших.

У дошкільному віці у дитини утворюється особливий духовний світ, вона стає індивідуальністю, у неї виявляється прагнення до духовної краси, до служіння загальній користі та добру.

Саме в дитинстві закладаються основи інтелекту людини, формуються різнобічні потреби, погляди, ідеали. Тому цей період є найсприятливішим і найвідповідальнішим. Чим раніше й активніше здійснюється процес прилучення дитини до прекрасного, тим він ефективніший, міцніший, тим глибше формуються інтереси до мистецтва, ефективніше йде процес духовного розвитку людини.

У книзі «Дитина у світі творчості» під редакцією М. Варккі констатується, що педагогіка визначає художньо-естетичне виховання дітей дошкільного віку як цілеспрямований процес формування творчо-активної особистості дитини, здатної сприймати й оцінювати прекрасне в житті та мистецтві [2].

Найкращими помічниками в пізнанні істинних цінностей людства, гармонії, краси є мистецтво, освіта, виховання.

Педагогам необхідно створити сприятливі умови для навчання та художньої діяльності дітей, які б дали їм змогу проявити свої бажання та здібності, здобути вміння зберегти художню індивідуальність, бо саме успіхи в художньому розвитку збагачують особистість та служать підґрунтям духовної культури.

В уяві дитини дошкільного віку поняття «красиве», «добре», «правильне» майже завжди співпадають, і все це дитина називає словом «гарне». Єдність краси, добра та істини, закладені із самого початку, визначають естетично-духовну свідомість дитини.

Завданнями духовного розвитку дошкільників є:

- розвиток якостей розуміння себе та іншої людини, уміння співпереживати, поділяти почуття та надавати допомогу;
- формування уявлень про норми, правила поведінки на підставі духовних цінностей;
- виховання прагнення вчиняти за законами совісті, добра, любові та милосердя, людяності в різних життєвих ситуаціях.

Ці завдання реалізують поступово з урахуванням традиційної системи виховання, через розвиток емоційної сфери

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

дитини, створення атмосфери добра, терпимості, відкритості, любові та щирості під час занять та інших режимних моментів.

Особливе значення для формування в дітей дошкільного віку духовних цінностей має мистецтво. Саме різні види мистецтва, які є складовою культурно-історичної спадщини народу, дають змогу дитині засвоїти систему духовних цінностей, сформувати піднесене, оптимістичне, радісне, одухотворене сприйняття дійсності, розуміння прекрасного в житті та мистецтві.

Розпочинається формування духовних цінностей, художньо-естетичної культури в сім'ї, бо саме під впливом батьків у дітей утворюються певні смаки та нахили, бажання займатись тим чи іншим видом мистецтва, і саме подальші заняття дітей в музичній школі, танцювальному гуртку, студії зображувальної діяльності в першу чергу визначаються сім'єю.

Видатний педагог А. С. Макаренко наголошував, що виховання дитини відбувається не тільки, коли дорослі з ним розмовляють, а в кожному момент її життя.

У дошкільних навчальних закладах художньо-естетична культура представлена зображувальною діяльністю, художньою літературою, музикою, елементами художньої праці: ліпленням, аплікацією. Ними перш за все вирішуються загальні завдання розвитку художньо-естетичної культури.

У формуванні художньо-естетичної культури істотне значення має розвиток сприймання й залучення до практичної діяльності. Важливу роль відіграє сенсорне виховання, яке дає дітям можливість та вміння розрізнати барви, звуки, форми, що вкрай потрібно для зображення красивих явищ, предметів, дійств. Особливої уваги набуває емоційна забарвленість сприймання прекрасного, без чого воно не може бути естетичним.

Для сприймання дитиною прекрасного їй необхідно звертати увагу на оточуючу її дійсність. У дошкільному навчальному закладі це може відбуватися протягом всього дня: одяг вихователя, оточуюче середовище: обладнання групових кімнат, приміщень дошкільного закладу, надвірного обладнання; явищ природи. Вихователь повинен сам бачити прекрасне в довкіллі і вчити дітей помічати все, що є прекрасним в їхньому оточенні.

Дорослі дуже часто не розуміють дитину, характер її сприйняття, характер її самовираження, не розуміють невідвирність для дитини змісту і форми. Дитина не дозволить при повторній розповіді казки змінити жодного слова (якщо перший раз дівчинка була в блакитному платті, то потім вже ніяк не можна сказати, що вона була в рожевому). Дитина сприймає форму і зміст цілісно. Ця цілісність сприйняття художнього образу виражається в дітей і в тому, як вони малюють, співають, слухають музику, дивляться вистави. І треба не допустити, щоб ця риса була загублена. Коли дошкільник грається, коли він займається конструюванням, ліпленням, малюванням, він

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

відчуває себе учасником тих подій, які він собі уявляє.

Звідси здатність дитини до співчуття, уміння, без якого неможливе повноцінне художньо-естетичне сприйняття світу. Коли дитина співає, складає казку чи якусь розповідь, зображує щось на папері, вона сама бере участь у всьому, що там відбувається, перевтілюючись у тих героїв, які створені її уявою. Нерідко дорослі спостерігають і зовнішні прояви такого перевтілення. Малюючи, дитина говорить за персонажів свого малюнка, з'ясовує свої стосунки з ними, пояснює, чому вони діють так, а не інакше. Дитина робить усе це не тільки за людей, але й за тварин, і за дерева, квіти, хмарини. З цим умінням дітей пов'язана неповторність їхньої уяви. Разом із цим, дорослі повинні постійно пам'ятати, що контроль за своїм художнім вираженням у дітей дуже слабкий. Вони не намагаються цілеспрямовано щось передати нам через спів, музику, малюнок. Результат роботи якщо і розуміється ними як необхідний для інших людей, то тільки «зовні» – через виставки, концерти, конкурси. І коли дорослі високо оцінюють досягнення дитини, то цю оцінку дитина відносить не до того, що вона робила, не до малюнка, співу чи танцю, а до самої себе. Для дитини більш важливий процес творчості, аніж її результат.

У дошкільному віці в дітей формуються якості, необхідні для подальшого естетичного розвитку, формування духовної культури, єдність в розумінні красивого, доброго, правильного, цілісне сприйняття змісту і форми, здібності до співчуття і співучасті, безпосередність вражень, яскраве вираження і прояв уяви.

Усі ці якості необхідно зберегти, але треба обов'язково пам'ятати, що з віком змінюються погляди, почуття та інтереси дитини.

Дорослим слід завжди пам'ятати, що велику частину естетичних уявлень діти отримують не тільки в сім'ї та закладах освіти, а й через телебачення, кіно, радіо, театр, книжки, журнали. Але тільки зміст інформації говорить про те, як буде формуватися свідомість дітей. У потоці цієї інформації не відділене цінне від менш цінного і просто зайвого, навіть негативного. Заклади освіти частково можуть регулювати вплив на дитину такої інформації. Багато може і повинна зробити сім'я. Художньо-естетична культура, як у дорослих, так і у дітей дуже індивідуальна, але повинна бути єдність у підході до розвитку естетичної свідомості дитини, єдність, до якої треба наближатись і в закладах освіти, і в сім'ї. Для цього необхідно ясно уявляти головну мету і можливості естетичного виховання, яке не може відбуватися у відриві від виховання морального, розумового, трудового, фізичного. Єдність їх у першу чергу зумовлює кінцеву мету – формування всебічно розвинутої особистості. Є багато доказів того, що при повноцінному естетичному

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

розиткові в дитини краще відбувається формування розумових здібностей, глибше засвоюються етичні норми поведінки.

Робити висновки про успішність виховання ми можемо з того, чи вдалося сформувати у дитини необхідність оволодівати знаннями, необхідність працювати, необхідність вести себе з іншими людьми згідно з нормами моралі, духовності. Найважливішою ознакою наявності в дитини художньо-естетичної культури є потреба у створенні і «використанні» краси.

Ми часто милуємося краєвидом лісових галявин, спокійною течією річки і всім тим, що називається красою природи. При цьому одна людина відчуває особливі почуття, захоплення, радість спілкування з природою, а інша людина не бачить у цьому нічого красивого. Одні люди бачать, відчувають у природі красиве, але не те, що бачать і відчувають інші.

Художньо-естетична діяльність включає в себе заняття дітьми якимось видом мистецтва, пізнання творів художників, милування красою природи, естетичну оцінку людських відносин, поведінки.

Виховання художньо-естетичної культури і художніх нахилів дітей нерідко гальмується впевненістю дорослих в їх природній обумовленості: якщо здібності є, то вони є, якщо їх не має, то нема. Як надія на природну обдарованість, так і посилення на відсутність у дитини художніх здібностей приводять до пасивності у вихованні – цим завдається велика шкода в розитковій особистості. Але навіть якщо брати до уваги природну обдарованість, то необхідно перш за все створити умови, щоб обдарованість проявилася.

Складно працювати з тими батьками, хто вважає своїх дітей нездібними до творчості, до мистецтва. Вони вирішують не марнувати час на художню діяльність дитини, чим завдають їй великої шкоди. Досвід багатьох педагогів переконливо доводить, що коли правильно організувати заняття мистецтвом, то в кожній дитини можна розвинути здібності до високого рівня, що дітей, повністю нездібних до мистецтва, немає. І нездібність людини майже завжди пояснюється тим, що в дитячі роки вона не отримала належного цілеспрямованого естетичного виховання.

У творчій діяльності дитини створюється щось таке, чого ця дитина раніше не знала, не бачила, не відчувала.

Творчість у дитини розвивається дорослими: педагогами та батьками. Треба всім визнати, що це дуже делікатна сфера виховання, розвивати творчі здібності дитини можна лише на основі глибокого знання її індивідуальних рис, на основі бережливого і тактовного ставлення до неповторності її особистості.

Знання дитини про життя, її бажання та інтереси звичайно переплітаються з її художньою діяльністю. Дорослі інколи спрямовують вибір дітей, але кожна дитина повинна мати мож-

лівість втілити у своїй творчій роботі близький та цікавий їй зміст.

Необхідно постійно брати до уваги дві основні умови. Одна з них – те, що існують розвинуті в традиціях мистецтва засоби і методи художньої діяльності. Друга – те, що дитина має індивідуальний досвід переживань. Тільки при поєднанні цих умов і можливе повноцінне формування художньо-естетичної культури.

У творчості видатного педагога В. О. Сухомлинського червоною лінією проходять дві головні ідеї, взаємопов'язані та взаємозалежні: перша – оспівування краси рідної природи в різні пори року, виховання любові до кожної травинки, кожної грудочки рідної землі; друга – оспівування краси людських стосунків, любові до батьківщини, до батьків, повага до старших, дружи та взаємодопомоги [4]. Сприйняття краси природи робить життя дитини багатшим, повнішим, радісним. Вона бачить багато цікавого там, де інші діти нічого не помічають. Дитина здатна захоплюватися гарними справами та благородними вчинками людей, її хвилює краса природи. Така дитина поступово розуміє, що красу природи, людини, творіння праці людей треба цінити, берегти й захищати. Виховуючи художньо-естетичне сприйняття, ми захищаємо дитину від таких негативних рис характеру, як байдужість, агресивність, жорстокість.

Важливо виростити дитину доброю, урівноваженою, такою, щоб від неї не страждали ні інші, ні вона сама. Негативні риси травмують душу, нівечать особистість, шкодять здоров'ю. Причини, що травмують душу дитини, спотворюють її внутрішній світ, пробуджуючи в ньому злі начала.

Художньо-естетичну культуру неможливо сформувати в дітей лише у відведені для відповідних занять години. Час для цього – завжди; місце для цього – усюди: на прогулянках містом, у лісі, на річці, удома – біля телевізора, на концертах, у спілкуванні з іншими людьми. В усіх випадках увага до краси самих дорослих, їхня культура – найголовніша умова.

Якщо дорослі з інтересом спостерігають за якимось будівництвом, зупиняються помилуватися деревом, вкритим золотавим листям, якщо вони уважно спостерігають за стрибками білки, то й діти на їхньому прикладі навчатися бачити й цінувати красиве в житті, а потім і в мистецтві.

Дорослі часто немовби соромляться вголос вимовити своє захоплення красою.

А дитина хоче знати, чому тато довго дивиться на цю картину, що схвилювало маму в цій музиці, що спонукало батьків зробити вибір саме цієї галявини в лісі для відпочинку. Дорослі не повинні в таких випадках забувати, що поруч із ними діти, які чекають пояснень. Під час прогулянки з дитиною містом варто звертати її увагу на красиву будівлю, квіти, дерева,

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

пам'ятники тощо, пояснювати дитині, у чому для Вас є краса.

У парку, у лісі необхідно вчить дітей спостерігати життя природи, бачити її красу і змістовність. Естетичні якості праці людей дитина може і повинна бачити: праця прекрасна не тільки тим, що націлена на благо людини, але й умовами, у яких вона відбувається.

Обов'язково треба звертати увагу дитини на гармонійне поєднання праці умілої людини.

Матуся Іринки поділилася досвідом виховання естетичного смаку під час звичайнісінького миття посуду, коли запропонувала своїй маленькій помічниці витирати тарілки і складати їх мілкі до мілких, глибокі до глибоких, пояснюючи це тим, що коли вони всі підряд, то це і не зручно, і не красиво.

Дитина що бачить, що чує, те й наслідує. Морально-емоційна обстановка в найближчому оточенні, психологічне напруження дорослих, постійне висловлювання невдоволенням життя і людьми – фактор ризику для дитини. Дорослі повинні завжди про це пам'ятати та контролювати свої мовлення, емоції, вчинки.

Мистецтво розвиває почуття дітей. Воно різноманітне. Діти люблять пісні і веселу розважальну музику. Серйозні музичні твори дають дитині естетичні переживання, допомагають відчутти захоплення перед тими проявами життя, яких раніше вона і не помічала.

На виставці, у музеї чи в книзі про мистецтво можна звернути увагу дитини на декілька картин, які подобаються дорослим і можуть бути цікавими дитині.

Читання книг посідає в житті дошкільника особливе місце, оскільки саме книга залишається найбільш доступним засобом духовного і морального розвитку особистості дитини. Залучення дітей до читання є одним з основних завдань дошкільно-естетичного виховання дошкільника. На дошкільному етапі книга виступає ефективним засобом пізнавально-мовленнєвого розвитку дитини, допомагає малюкові швидко й зацікавлено пізнавати навколишній світ, вбирати й переживати величезну кількість вражень, учить переймати норми поведінки оточуючих людей, наслідувати їх. Читання вимагає від вихователя організації спільної з дітьми художньо-мовленнєвої діяльності.

Дитячі книжки завжди прикрашені малюнками і дають можливість звернути увагу на художню красу ілюстрацій.

Діти емоційно сприймають прочитане, співпереживають героям. У дитячій літературі добро завжди перемагає зло.

Читання з дітьми літератури, уміле поєднання з життєвими спостереженнями, з різними видами дитячої діяльності сприяє пізнанню дитиною навколишнього світу, учить її розуміти й любити прекрасне, закладає основи духовності, моральності людської особистості.

Відвідування театрів разом з дітьми, залучення дітей до розуміння мистецтва театру – це теж є однією із складових художньо-естетичної культури.

Дитина отримує можливість по-справжньому поділитися своїми враженнями, обговорити з батьками побачене. У таких спільних обговореннях дитина розуміє особливості театрального мистецтва, засновані на «живому» спілкуванні артиста та глядача.

Проте не варто перевантажувати дитину обов'язковими бесідами про мистецтво. Дорослі виховують дітей вже тим, що знають і люблять музику чи театр, живопис та архітектуру і не приховують своїх захоплень від них. Не кожна дитина стане художником, музикантом, але в кожній справі людині допомагає творча активність, увага, вміння розуміти людей, співчувати їх печалям, радіти успіхам.

В умовах становлення та розвитку української держави, здійснення реформування економічних та суспільно культурних галузей життя особливої актуальності набувають вищезазначені проблеми виховання духовно-культурної особистості. А духовність – те головне, що становить фундамент поняття «людина» і від того, якою мірою вона стане основою життя кожної української родини, залежить майбутнє нашої нації.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (Нова редакція 2012 р.) // Дошкільне виховання. – 2012. – №17. – С. 4-19.
2. Варккі М. Дитина у світі творчості: Творче та естетичне виховання дошкільнят / М. Варккі // Дошкільне виховання. – 2003. – №6. – С. 57-67.
3. Русова С. Ф. Вибрані педагогічні твори. – К. : Освіта, 1996. – С. 304.
4. Сухомлинський В. О. Народження громадянина // Вибрані твори: В 5-ти т. – К. : Радянська школа, 1980. – Т. 3. – С. 327-337.

Черчата Ю.П.*

СОЦІАЛЬНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗАЦІЇ

У даній статті висвітлено шляхи розв'язання завдань соціально-морального виховання дітей засобами театралізації; види театрів, які доцільно використовувати в ДНЗ, вміння і якості, яких набувають діти у процесі театральної діяльності.

Правильно роблять ті батьки й вихователі, які не вимагають від дошкільника дати визначення складних етичних понять, а вдаються до пояснень на прикладах з їхнього життя, або з життя близьких людей. Звернення до особистого досвіду дає

---

* © Черчата Ю.П.